

Hrvatsko društvo za kliničku prehranu Hrvatskoga liječničkog zbora

Željko Krznarić^{1,2,3}✉

¹Zavod za gastroenterologiju i hepatologiju i Odjel za kliničku prehranu, Klinika za unutarnje bolesti, Klinički bolnički centar Zagreb

²Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

³Hrvatski liječnički zbor

Povijesni pregled rada Društva od 1988. do 2024. godine

Narodna mudrost od davnina prepoznaje ulogu prehrane i dostatne nutritivne potpore bolesnicima u oporavku i liječenju. Neupitno je da tome prethode i brojni zapisi još iz vremena ranih civilizacija Egipta, Grčke i Rima kada se postavljaju i temelji koncepta kliničke prehrane, u prvom redu enteralne.¹ Zanimljiva je prapovijest razvoja nutritivne skrbi, a seže od različitih dijetnih modela, preko razvoja koncepta nutritivnih klizmi kao alternativnog načina hranjenja bolesnika i primjene jednostavnih sondi, koji otvaraju put nazogastričnom načinu hranjenja bolesnika.¹ Prečesto se svi pozivaju na Hipokrata i priče o hrani kao lijeku pa ćemo to ovdje nastojati izbjeći.

Od samih početaka kliničke prehrane prije sedamdeset godina pa do danas učinjen je značajan, gotovo kopernikanski napredak. Evolucija koncepta kliničke prehrane do danas je rezultirala razvojem sofisticiranih modaliteta artificijelnog hranjenja – enteralne i parenteralne prehrane, a različiti nutritivni sastojci svojim djelovanjima potvrđuju imunonutriciju kao neizostavni koncept pri liječenju bolesnika.¹

Osnivanje Društva za parenteralnu i enteralnu prehranu Hrvatskoga liječničkog zbora

Koncept i primjena kliničke prehrane u svakodnevnoj praksi razvija se i dobiva na važnosti u Europi te postaje predmetom posebnog interesa liječnika Republike Hrvatske (RH) krajem 20. stoljeća. Dodatni značaj ovome segmentu medicine dalo je i osnivanje Hrvatskog društva za parenteralnu i enteralnu prehranu Hrvatskoga liječničkog zbora. Društvo su osnovali mladi liječnici 1988. godine, vođeni idejom o unaprjeđenju liječenja bolesnika i željom za razvoj koncepta nutritivne potpore.

Članovi Društva promoviraju ulogu pravilne prehrane u održanju zdravlja čovjeka, osobito u kontekstu kliničke prehrane te uloge u prevenciji i liječenju različitih bolesti i stanja, stavljajući pritom naglasak na važnost stručnog i znanstvenog usavršavanja te znanstvenoistraživačkog rada. Nadalje, usmjereni su na podizanje svijesti o važnosti kliničke prehrane suradnjom s medijima, u svrhu komunikacije sa stručnom i općom javnosti. Važan segment ranog djelovanja Društva činilo je i izdavanje znanstvenih i stručnih publikacija o najnovijim saznanjima u području kliničke prehrane te razvoj mjera i stvaranje uvjeta za unaprjeđivanje stručnog rada.

Stručne i znanstvene aktivnosti Društva

Prvi kongres Hrvatskog društva za parenteralnu i enteralnu prehranu s međunarodnim sudjelovanjem održan je na Hvaru, od 6. do 9. travnja 2000. godine, a u

SLIKA 1. PROF. DR. SC. SANJA KOLAČEK I PROF. DR. SC. ŽELJKO KRZNARIĆ U KLINICI ZA DJEČJE BOLESTI KLAIĆEVA

✉ Adresa za dopisivanje:

Prof. dr. sc. Željko Krznarić, dr. med.; predsjednik Hrvatskoga liječničkog zbora; Klinika za unutarnje bolesti Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; KBC Zagreb; Kišpatićeva 12, 10000 Zagreb; e-pošta: zeljko.krznaric1@zg.ht.hr

SLIKA 2. ESPEN-ov TEČAJ
CJELOŽIVOTNOG UČENJA,
DUBROVNIK, 2011.

SLIKA 3. PROF. ALASTAIR
FORBES, PROF. LUBOŠ SOBOTKA,
PROF. ŽELJKO KRZNARIĆ,
PROF. OLLE LJUNGQVIST,
PROF. ANDRÉ VAN GOSSIM,
PROF. ALESSANDRO LAVIANO,
BRIJUNI, 2008.

prigodi kongresa objavljena je knjiga *Enteralna i parenteralna prehrana u kliničkoj praksi* autora prof. dr. sc. Sanje Kolaček i prof. dr. sc. Željka Krznarića. Od tada do danas Društvo je organiziralo kongres svake četiri godine, a tijekom godina povećavao se broj godišnje organiziranih domaćih i međunarodnih stručnih sastanaka, konferencija, simpozija, tečajeva trajne izobrazbe, radionica i brojnih drugih oblika edukacije članstva i povezanih medicinskih stručnjaka.

Prve bilješke o uspostavljanju suradnje s europskim društvima povezanim uz kliničku prehranu sežu iz 1993. godine. Rezultat kontinuirane i uske suradnje s Europskim društvom za kliničku prehranu i metabolizam (engl. *European Society of Parenteral and Enteral Nutrition*, ESPEN) predstavlja i ESPEN-ov tečaj cjeloživotnog učenja koji se prvi put održao u Zagrebu 2001. godine. Tečajevi kontinuirane medicinske izobrazbe na području kliničke prehrane (engl. *Life Long Learning*, LLL) organiziraju se i održavaju godinama pod okriljem Društva.

Članovi Društva sudjeluju i u kontinuiranom razvoju i izdavanju publikacija usmjerenih na razvoj vještina poput prve temeljne knjige na području kliničke prehrane u izdanju ESPEN-a, *Basics of Clinical Nutrition*.

Aktivna uloga Hrvatskog društva za parenteralnu i enteralnu prehranu u Europi vidljiva je kroz suradnju u osnivanju srodnih društava u regiji, poput Društva za parenteralnu i enteralnu prehranu u Sloveniji, Bosni i Hercegovini, Sjevernoj Makedoniji te u Srbiji. Istovremeno, Društvo je iniciralo osnivanje *Jadranskog kluba za kliničku prehranu* (engl. *Adriatic Club of Clinical Nutrition*, ACCN) 2004. godine s prof. dr. sc. Željkom Krznarićem, dr. med., kao predsjednikom. Misija ACCN-a

usmjerena je na kontinuiranu edukaciju mladih liječnika, prepoznajući ključnu ulogu edukacije u osiguravanju visokih standarda medicinske skrbi i stvaranju učinkovitijega zdravstvenog sustava. U Klub su do danas uključene Turska, Cipar, Grčka, Bugarska, Sjeverna Makedonija, Srbija, Bosna i Hercegovina, Slovenija, Mađarska i, naravno, Hrvatska.

Početkom 2003. godine osnovano je Povjerenstvo Ministarstva zdravstva RH za promicanje pravilne prehrane i tjelesne aktivnosti u čijem su djelovanju aktivno sudjelovali članovi Društva za parenteralnu i enteralnu prehranu, što ujedno predstavlja početke dugogodišnjeg, plodnog djelovanja Društva i u području javnog zdravstva RH. Od tog vremena radu Društva priključila se i prof. dr. sc. Darija Vranešić Bender, nutricionistkinja koja ostavlja vidljiv trag u svim aktivnostima Društva.

Intenzivan rad Društva ogleda se i u akademskom segmentu, sudjelujući u razvoju Bolonjske deklaracije suradnjom Medicinskog fakulteta, Agronomskog fakulteta i Prehrambeno-biotehnološkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Također, članovi Društva redovito objavljuju znanstveno-stručne članke na temu kliničke prehrane u domaćim i inozemnim stručnim i znanstvenim časopisima te na specijaliziranim internetskim platformama.

Pravu kliničku okosnicu djelovanja Društvo ostvaruje osnivanjem multidisciplinarnih timova za nutritivnu potporu u Klinici za dječje bolesti Klaićeva pod vodstvom prof. dr. sc. Sanje Kolaček (2005. godine) te u Kliničkom bolničkom centru Zagreb pod vodstvom prof. dr. sc. Željka Krznarića (2007. godine). Od tada do danas oba tima razvijaju i afirmiraju spektar djelovanja i predstavljaju centre izvrsnosti u kojima se educiraju brojni domaći i inozemni stručnjaci koji nastoje razviti slične modele nutritivne skrbi u vlastitim ustanovama ili unaprijediti postojeću skrb.

Tim prof. dr. sc. Sanje Kolaček, čiju misiju i viziju nastavlja prof. dr. sc. Iva Hojsak, ostavlja dubok trag kroz stručnu i znanstvenu djelatnost na području pedijatrijske gastroenterologije, hepatologije i prehrane. Rezultat rada tijekom više od dva desetljeća brojni su znanstveni radovi objavljeni u ponajboljim među-

SLIKA 4. ESPEN WORKSHOP *PROTEIN IN THE ELDERLY*, DUBROVNIK, 2013. RADNA SKUPINA KOJA POTPISUJE SMJERNICE ZA OPTIMALNI UNOS PROTEINA²

SLIKA 5 TEMATSKA FOTOGRAFIJA S 5. KONGRESA HRVATSKOG DRUŠTVA ZA KLINIČKU PREHRANU HLZ-A ODRŽANOG 2017. GODINE U ZGRADI HAZU U ZAGREBU: PROF. DR. SC. DARIJA VRANEŠIĆ BENDER, PROF. DR. SC. ŽELJKO KRZNARIĆ I DR. SC. DINA LJUBAS KELEČIĆ

Europskog odbora za gastroenterologiju i hepatologiju Europske unije liječnika specijalista (engl. *European Union of Medical Specialists*, UEMS).

Nadalje, u sklopu Društva izgrađuju se i razvijaju stručnjaci koji sudjeluju u prijenosu najnovijih spoznaja te modernih tehnika liječnicima i drugim zdravstvenim djelatnicima diljem svijeta. U tom smislu valja istaknuti kako članovi Društva iz tima prof. dr. sc. Željka Krznarića inicijalno osnovani Centar za kliničku prehranu KBC-a Zagreb transformiraju u Odjel za kliničku prehranu, uz širenje polikliničke djelatnosti kroz ambulante za kliničku prehranu te kliničkih konzilijarnih službi za kliničku prehranu KBC-a Zagreb. Stručni rad Društva ogleda se i u osnivanju i razvoju Jedinice za liječenje zatajenja crijevne funkcije KBC-a Zagreb koju vodi dr. sc. Dina Ljubas Kelečić, mr. pharm., ugledna članica Društva. Spomenuta klinička jedinica jedina je takva sastavnica u RH i na jugoistoku Europe. Povrh toga, predsjednik Društva djeluje kao delegat Republike Hrvatske u UEMS-u te ujedno obnaša dužnost nacionalnog predstavnika u *European Crohn & Colitis Organization* (ECCO) čija je uloga učvrstiti suradnju na europskoj razini, promicati međunarodnu suradnju i širiti najnovije znanstvene i stručne spoznaje u području upalnih bolesti crijeva. Izabran je i za člana UEG-ova Odbora za obrazovanje u ime ESPEN-a u mandatnom razdoblju od 2022. do 2026. godine.

Nadalje, prof. dr. sc. Darija Vranešić Bender izabrana je za članicu ESPEN-ova Odbora za edukaciju i kliničku prehranu u mandatnom razdoblju od 2022. do 2026. godine.

narodnim časopisima, kontinuirane čelne aktivnosti u Europskom društvu za gastroenterologiju, hepatologiju i prehranu (engl. *The European Society for Paediatric Gastroenterology Hepatology and Nutrition*, ESPGHAN), istaknuti znanstveno-istraživački projekti te razvoj kliničke skrbi u okviru Klinike za dječje bolesti Klaićeva.^{3,4,5,6}

Istodobno, tim prof. dr. sc. Željka Krznarića u KBC-u Zagreb razvija nutritivnu skrb za adultnu populaciju te djeluje kroz ranije spomenuto europsko stručno društvo (ESPEN) uz brojne edukacijske, stručne, znanstvene i publicističke aktivnosti. Prof. dr. sc. Krznarić bio je član ESPEN-ova Odbora za edukaciju i kliničku prehranu u ranijim mandatnim razdobljima te rizničar ESPEN-a od 2019. do 2022. godine.

Nova era – *Hrvatsko društvo za kliničku prehranu*

Ključni trenutak u povijesti razvoja Društva koji valja istaknuti jest promjena naziva u *Hrvatsko društvo za kliničku prehranu* krajem 2011. godine, što je bilo u skladu s dinamikom promjena nomenklature u drugim dijelovima svijeta u kojima se to područje ubrzano razvijalo.

Tijekom godina Društvo kontinuirano, doprinosi svojim znanjima i vještinama, djeluje na razvoju kliničke prehrane u Hrvatskoj, ali i na međunarodnoj razini. Primjer navedenog je predsjedavanje povjerenstvom (engl. *Training Recognition Committee*)

Doprinos Društva razvoju kliničke prehrane u globalnoj areni

Tijekom povijesti djelovanja Društvo je organiziralo i održalo više od 150 stručnih sastanaka, simpozija, kongresa (domaćeg i međunarodnog karaktera) i tečajeva stručne medicinske edukacije. Posebnu važnost i čast za Društvo predstavlja suorganizacija 44. ESPEN-ova kongresa zajedno s Austrijom i Slovenijom kao zemljama domaćinima 2022. godine. Kongres je održan u Beču, a predsjedavao mu je prof. dr. sc. Željko Krznarić. Kongres je okupio više od 4.000 zdravstvenih djelatnika i eminentnih stručnjaka iz 104 zemlje svijeta, uključujući i 160 sudionika iz Hrvatske. Članovi Društva imali su pozvana predavanja te su predsjedavali nekolicinom sekcija.

Društvo aktivno sudjeluje i na događanjima u Sjedinjenim Američkim Državama, osobito u radu ASPEN-a. Recentno je aktivnost društva predstavljena na konferenciji udruge hrvatsko-američkih stručnjaka (engl. *Association of Croatian American Professionals*, ACAP) u Las Vegasu 2024. godine. Konferencija je okupila više od šezdeset govornika iz cijelog svijeta, a u razmjeni znanja, iskustva i *networkingu* sudjelovalo je više od 250 sudionika. Tema ACAP-ove konferencije bila je *Hrvati: Globalno povezani. Lokalno oblikovani*, a na konferenciji su prikazane projektne aktivnosti Društva za kliničku prehranu HLZ-a, posebice javnozdravstveni projekt prevencije pretilosti u djece *PETICA – igrom do zdravlja*⁷ koji je Društvo pokrenulo 2013. i kontinuirano ga provodi do danas.

Izuzev aktivnog djelovanja u pogledu organizacije i sudjelovanja u različitim aktivnostima, Društvo je u posljednja dva desetljeća objavilo više od 300 članaka, od čega više od 220 u indeksiranim časopisima te više od 35 u *Liječničkom vjesniku*, stručnom glasilu Hrvatskoga liječničkog zbora koji se ujedno smatra najstarijim hrvatskim medicinskim časopisom po trajnosti izlaženja u Europi.⁸

Od posebnog su značaja sudjelovanja u izradi ESPEN-ovih smjernica koje izlaze u časopisu *Clinical Nutrition*:

- *ESPEN guideline Clinical Nutrition in inflammatory bowel disease*⁹
- *European guideline on obesity care in patients with gastrointestinal and liver diseases Joint ESPEN/UEG guideline*¹⁰
- *ESPEN practical guideline: Clinical Nutrition in cancer*¹¹
- *ESPEN expert statements and practical guidance for nutritional management of individuals with Sars-Cov-2 infection*¹²
- *ESPEN guideline on clinical nutrition in acute and chronic pancreatitis*¹³
- *ESPEN guideline: Clinical nutrition in inflammatory bowel disease*¹⁴.

SLIKA 6. ORGANIZACIJSKI ODBOR 44. ESPEN-OVA KONGRESA U BEČU (ZEMLJE DOMAĆINI: HRVATSKA, AUSTRIJA I SLOVENIJA)

SLIKA 7. OTVARANJE 44. ESPEN-OVA KONGRESA U BEČU: PROF. DR. SC. ŽELJKO KRZNARIĆ

Osim toga, Društvo je organiziralo i provelo izradu brojnih hrvatskih smjernica na području kliničke prehrane poput *Smjernica za nutritivnu potporu kod kroničnih rana*¹⁵, *Smjernica za prepoznavanje, dijagnostiku i liječenje eozinofilnog ezofagitisa*¹⁶, *Smjernica za kliničku prehranu kod upalnih bolesti crijeva*¹⁷, *Smjernica za prepoznavanje, dijagnostiku i liječenje neurogene orofaringealne disfagije*¹⁸, *Smjernica za detekciju i terapiju nedostatka vitamina D*¹⁹, *Smjernica za perioperativnu prehranu*²⁰, *Smjernica za prehranu i kliničku prehranu osoba starije dobi*²¹ i *Smjernica za liječenje tumorske kaheksije*²². Istodobno, Društvo je aktivno radilo na publiciranju edukativnih materijala i vodiča namijenjenih pacijentima: *Prehrana oboljelih od upalnih bolesti crijeva* (na hrvatskom i engleskom jeziku)²³, *Vodič za primjenu vitamina D u različitim medicinskim područjima* te *Priručnik za dijagnostiku, terapiju i praćenje bolesnika s celijakijom*.

Članovi Društva sudjelovali su u pisanju brojnih priručnika i poglavlja u knjigama. Dodatno valja naglasiti da su članovi Društva objavili čitav niz nastavnih sadržaja, priručnika i skripta koji se koriste u realizaciji preddiplomske, diplomске i poslijediplomske nastave te u edukaciji u okviru programa specijalizacije iz gastroenterologije i hepatologije, ali i redovne nastave kako na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu tako i na Prehrambeno-biotehnoškom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Članovi Društva su, također, članovi uredničkih odbora i recenzenti znanstvenih i stručnih časopisa u zemlji i inozemstvu: *Nutrition* (SAD), *Clinical Nutrition* (EU), *World Journal of Gastroenterology*, *Neurogastroenterology and Motility*, *Clinical Nutrition & Metabolism* (Italija), *Nutrition & Metabolic Therapy* (Poljska), *Pharmaca*, *Croatian Medical Journal*, *Liječnički vjesnik*, *InPharma* te *Medix*.

Nadalje, pokrenuto je i provedeno više od petnaest kliničkih studija u sklopu kojih su aktivno sudjelovali članovi Društva, više od deset međunarodnih i domaćih znanstvenih te stručnih projekata od kojih su posebnog značaja EU projekti financirani sredstvima Europskoga socijalnog fonda, a usmjereni ka poboljšanju kvalitete i internacionalizaciji visokog školstva te prevenciji pretilosti u djece školske dobi u RH.^{24,25}

Društvo je ostavilo trajan biljeg u znanstvenoj i stručnoj zajednici dosadašnjim radom, a planirane aktivnosti Društva za skoriju budućnost samo nagovještaju i potvrđuju njegov daljnji plodonosan rad u ovom važnom segmentu medicine.

ZAHVALA

Zahvaljujem prof. dr. sc. Dariji Vranešić Bender i Sari Cobal, mag. nutr. na pomoći u pripravi članka te prikupljanju foto dokumentacije.

LITERATURA

1. Peršić M, Krznarić Ž. Enteralna prehrana nekada i sad. *Medicina*. 2003;42(39):224–8.
2. Deutz NE, Bauer JM, Barazzoni R, Biolo G, Boirie Y, Bosy-Westphal A, Cederholm T, Cruz-Jentoft A, Krznarić Z, Nair KS, Singer P, Teta D, Tipton K, Calder PC. Protein intake and exercise for optimal muscle function with aging: recommendations from the ESPEN Expert Group. *Clin Nutr*. 2014 Dec;33(6):929–36. doi: 10.1016/j.clnu.2014.04.007.
3. Jadrešin O, Sila S, Trivić I, Mišak Z, Kolaček S, Hojsak I. *Lactobacillus reuteri* DSM 17938 is effective in the treatment of functional abdominal pain in children: Results of the double-blind randomized study. *Clin Nutr*. 2020;39(12):3645–51.
4. Puntis J, Hojsak I, Ksiazek J; ESPGHAN/ESPEN/ESPR/CSPEN working group on pediatric parenteral nutrition. ESPGHAN/ESPEN/ESPR/CSPEN guidelines on pediatric parenteral nutrition: Organisational aspects. *Clin Nutr*. 2018;37(6 Pt B):2392–400.

5. Kolaček S, Puntis JWL, Hojsak I; ESPGHAN/ESPEN/ESPR/CSPEN working group on pediatric parenteral nutrition. ESPGHAN/ESPEN/ESPR/CSPEN guidelines on pediatric parenteral nutrition: Venous access. *Clin Nutr.* 2018;37(6 Pt B):2379–91.
6. Miele E, Shamir R, Aloï M, Assa A, Braegger C, Bronsky J i sur. Nutrition in Pediatric Inflammatory Bowel Disease: A Position Paper on Behalf of the Porto Inflammatory Bowel Disease Group of the European Society of Pediatric Gastroenterology, Hepatology and Nutrition. *J Pediatr Gastroenterol Nutr.* 2018;66(4):687–708.
7. PETICA-igrom do zdravlja [Internet], dostupno na: <https://petica.hr/> [Pristupljeno 12. listopada 2024.].
8. Krznarić Ž, Cobal S, Matišić I. Treće stoljeće edukativnih aktivnosti: Hrvatski liječnički zbor – 1874. – 2023. *Med Flum.* 2023;59(4):365–70.
9. Bischoff SC, Bager P, Escher J, Forbes A, Hébuterne X, Hvas CL, Joly F, Klek S, Krznarić Z, Ockenga J, Schneider S, Shamir R, Stardelova K, Bender DV, Wierdsma N, Weimann A. ESPEN guideline on Clinical Nutrition in inflammatory bowel disease. *Clin Nutr.* 2023;42(3):352–79.
10. Bischoff SC, Barazzoni R, Busetto L, Campmans-Kuijpers M, Cardinale V, Chermesh I, Eshraghian A, Kani HT, Khannoussi W, Lacaze L, Léon-Sanz M, Mendive JM, Müller MW, Ockenga J, Tacke F, Thorell A, Vranesic Bender D, Weimann A, Cuerda C. European guideline on obesity care in patients with gastrointestinal and liver diseases – Joint ESPEN/UEG guideline. *Clin Nutr.* 2022;41(10):2364–405.
11. Muscaritoli M, Arends J, Bachmann P, Baracos V, Barthelemy N, Bertz H, Bozzetti F, Hütterer E, Isenring E, Kaasa S, Krznarić Z, Laird B, Larsson M, Laviano A, Mühlebach S, Oldervoll L, Ravasco P, Solheim TS, Strasser F, de van der Schueren M, Preiser JC, Bischoff SC. ESPEN practical guideline: Clinical Nutrition in cancer. *Clin Nutr.* 2021;40(5):2898–913.
12. Barazzoni R, Bischoff SC, Breda J, Wickramasinghe K, Krznarić Z, Nitzan D, Pirlich M, Singer P; endorsed by the ESPEN Council. ESPEN expert statements and practical guidance for nutritional management of individuals with SARS-CoV-2 infection. *Clin Nutr.* 2020;39(6):1631–8.
13. Arvanitakis M, Ockenga J, Bezmarevic M, Gianotti L, Krznarić Ž, Lobo DN, Löser C, Madl C, Meier R, Phillips M, Rasmussen HH, Van Hooft JE, Bischoff SC. ESPEN guideline on clinical nutrition in acute and chronic pancreatitis. *Clin Nutr.* 2020;39(3):612–31.
14. Forbes A, Escher J, Hébuterne X, Kłęk S, Krznarić Z, Schneider S, Shamir R, Stardelova K, Wierdsma N, Wiskin AE, Bischoff SC. ESPEN guideline: Clinical nutrition in inflammatory bowel disease. *Clin Nutr.* 2017;36(2):321–47.
15. Kovačević M, Gospodnetić P, Vranešić Bender D, Radanac S, Munjiza A, Martinac K i sur. Smjernice za nutritivnu potporu kod kroničnih rana*. *Liječ Vjesn* [Internet]. 2024;146(7–8):245–63. Dostupno na: <https://doi.org/10.26800/LV-146-7-8-1> [Pristupljeno 6. studenog 2024.].
16. Miličević M, Markoš P, Vranešić Bender D, Aličić D, Banić M, Baršić N i sur. Kliničke smjernice za dijagnostiku, liječenje i praćenje bolesnika s eozinofilnim ezofagitisom*. *Liječ Vjesn* [Internet]. 2022;144(1–2):15–31. Dostupno na: <https://doi.org/10.26800/LV-144-1-2-2> [Pristupljeno 6. studenog 2024.].
17. Krznarić Ž, Vranešić Bender D, Ljubas Kelečić D, Tonkić A, Čuković-Čavka S, Mijandrušić-Sinčić B i sur. Smjernice za kliničku prehranu kod upalnih bolesti crijeva*. *Liječ Vjesn* [Internet]. 2018;140(3–4). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/201093> [Pristupljeno 6. studenog 2024.].
18. Poljaković Z, Vodanović D, Vranešić Bender D, Ljubas Kelečić D, Starčević K, Kolundžić Z i sur. Smjernice za rano prepoznavanje, dijagnostiku i terapiju neurogene orofaringealne disfagije. *Liječ Vjesn* [Internet]. 2017;139(5–6). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/187270> [Pristupljeno 6. studenog 2024.].
19. Vranešić Bender D, Giljević Z, Kušec V, Laktašić Žerjavić N, Bošnjak Pašić M, Vrdoljak E i sur. Smjernice za prevenciju, prepoznavanje i liječenje nedostatka vitamina D u odraslih. *Liječ Vjesn* [Internet]. 2016;138(5–6). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/172851> [Pristupljeno 6. studenog 2024.].
20. Zelić M, Vranešić Bender D, Ljubas Kelečić D, Župan Ž, Cicvarić T, Maldini B i sur. Hrvatske smjernice za perioperativnu enteralnu prehranu kirurških bolesnika. *Liječ Vjesn* [Internet]. 2014;136(7–8). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/172613> [Pristupljeno 6. studenog 2024.].
21. Krznarić Ž, Vranešić Bender D, Ljubas Kelečić D, Reiner Ž, Tomek Rokсандić S, Kekez D i sur. Hrvatske smjernice za prehranu osoba starije dobi, Dio II – klinička prehrana. *Liječ Vjesn*

- [Internet]. 2011;133(9–10). Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/171845> [Pristupljeno 6. studenog 2024.].
22. Krznarić Ž, Juretić A, Šamija M, Dobrila Dintinjana R, Vrdoljak E, Samaržija M i sur. Hrvatske smjernice za primjenu eikozapentaenske kiseline i megestrol-acetata u sindromu tumorske kaheksije. *Liječ Vjesn.* 2007;129(12):381-6.
  23. Hrvatsko udruženje za Crohnovu bolest i ulcerozni kolitis [Internet]. Dostupno na: <https://hucuk.hr/> [Pristupljeno 9. listopada 2024.].
  24. Čipčić Paljetak H, Barešić A, Panek M, Perić M, Matijašić M, Lojkić I i sur. Gut microbiota in mucosa and feces of newly diagnosed, treatment-naïve adult inflammatory bowel disease and irritable bowel syndrome patients. *Gut Microbes.* 2022;14(1):2083419.
  25. Panek M, Čipčić Paljetak H, Barešić A, Perić M, Matijašić M, Lojkić I i sur. Methodology challenges in studying human gut microbiota – effects of collection, storage, DNA extraction and next generation sequencing technologies. *Sci Rep.* 2018;8(1):5143.

